

які мотивують до набуття знань, практичних умінь і навичок здоров'язбережувальної діяльності, особистісних характеристик щодо власного здоров'я; створення умов для самовираження; ініціацію різноманітних видів громадської діяльності та соціально-професійної мобільності тощо. Реалізація психічної складової здійснюється в умовах сприятливого психологічного клімату в освітньому середовищі; рефлексії; арт-терапії; психічної релаксації. Духовна складова здоров'я забезпечується здатністю особистості відчувати й сприймати прекрасне в житті, природі, мистецтві, літературі; усвідомлювати та керуватися життєвими цінностями. Таким чином, формування особистості засобами здоров'язбережувальних технологій неможливе без свідомого ставлення людини до власного здоров'я, визначення його цінності та потребує обов'язкового поєднання знань, практичних умінь і навичок, поведінкових та особистісних характеристик; виховання почуття відповідальності за збереження й зміцнення власного здоров'я та здоров'я оточуючих; дотримання здорового способу життя.

Висновки. Вважаємо, що використання в освітньому процесі вищих медичних навчальних закладів здоров'язбережувальних педагогічних технологій, що забезпечують практичну підготовку студентів до здоров'язбережувальної діяльності в галузі медицини, є ефективним засобом формування професійної компетентності майбутнього медичного фахівця та особистості в освітньому середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бухальська С. Є. Значимість професійно зорієнтованого виховання у формуванні професійної компетентності студентів в освітньому процесі вищих медичних навчальних закладів / С. Є. Бухальська // Нова педагогічна думка. – 2017. – № 3 (91). – С. 74–78.

2. Василенко О. М. Здоров'язбережувальні технології у виховному процесі дошкільного навчального закладу / О. М. Василенко // Наукові записки кафедри педагогіки. – 2014. – Вип. 37. – С. 87–96.

3. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих навчальних закладів / О. Вишневський. – Дрогобич: Коло, 2006. – 326 с.

4. Донченко В. І. Методика навчання здоров'язбережувальних технологій студентів медичного університету: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Вікторія Іванівна Донченко. – Полтава, 2015. – 263 с.

5. Єфімова В. М. Здоров'язбережувальні технології у контексті педагогічних досліджень / В. М. Єфімова // Проблеми фізичного виховання і спорту. – 2010. – № 1. – С. 57–50.

6. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

7. Наскрізнi змістові лінії [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/naskrizni-zmistovi-liniyi>.

8. Смирнов Н. К. Здоров'єсберегаючіе образовательные технологии и психология здоровья в школе / Н. К. Смирнов. – [Изд. 2-е]. – М.: АРКТИ, 2006. – 320 с.

9. Петров А. О. Формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів фізичної культури в процесі професійної підготовки / А. О. Петров // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2014. – № 1. – С. 203–207.

10. Ткаченко В. Основні аспекти поняття «здоров'язбережувальні технології» / В. Ткаченко // Наука і освіта. – 2014. – № 3. – С. 177–180.

Дата надходження до редакції: 30.07.2018 р.

УДК 37(047):373:911

Ірина УДОВИЧЕНКО,
кандидат педагогічних наук, доцент,
проректор із науково-педагогічної
та методичної роботи Сумського ОІППО

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ В СТАРШІЙ ШКОЛІ НА ПРОФІЛЬНОМУ РІВНІ НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті розглянуто особливості навчання географії учнів старшої школи на профільному рівні. Продемонстровано можливості реалізації наскрізних навчальних тем із географії на прикладі глобалізації. Проаналізовано педагогічні умови навчання географії на профільному рівні учнів старшої школи.

Ключові слова: навчання, старша школа, профільний рівень, географія, глобалізація, педагогічні умови.

В статье раскрыты особенности обучения географии учеников старшей школы на профильном уровне. Отображены возможности реализации сквозных учебных тем по географии на примере глобализации. Проанализированы педагогические условия обучения географии на профильном уровне учеников старшей школы.

Ключевые слова: обучение, старшая школа, профильный уровень, география, глобализация, педагогические условия.

The questions of the specificity of geography study of the senior school pupils at the profile level are depicted. Possibilities of realization of the through educational themes in geography on the globalization example are regarded. Pedagogical conditions of geography study of the senior school pupils at the profile level were analyzed.

Key words: study, senior school, profile level, geography, globalization, pedagogical condition.

Постановка проблеми. Навчання на профільному рівні як спеціалізована підготовка старшокласників спрямоване на те, щоб зробити процес опанування географії учнями закладів загальної середньої освіти більш індивідуалізованим, таким, що відображає реальні запити й орієнтації суспільства та особи, а також забезпечує здатність усвідомленого вибору власної професійної діяльності.

Педагогічні умови навчання географії на профільному рівні стосуються зміщення акцентів від «ЗУНівської» концепції освіти до компетентнісно зорієнтованої – починаючи з постановки цілей та закінчуючи її результатами.

З огляду на концептуальні акценти побудови навчального процесу на профільному рівні учнів старших класів нової української школи («від предметцентризму до дитиноцентризму») [4], ефективним в опануванні змістових ліній є використання інтегрованого підходу до вивчення наскрізних тем на уроках географії на профільному рівні (наприклад, вивчення процесів глобалізації, сталого розвитку, глобальних проблем людства тощо). Це аргументується тим, що розуміння складних і суперечливих процесів глобалізації є невідмінною складовою підготовки сучасних випускників закладів загальної середньої освіти до дорослого життя, де вони будуть виконувати різноманітні соціальні ролі – компетентних споживачів, ефективних підприємців, якісних виробників, обізнаних інвесторів, відповідальних громадян, патріотів своєї держави тощо.

У сучасній освіті важливе значення щодо формування відповідних знань має опанування змісту тем інтегрованого характеру під час навчання географії на профільному рівні у старших класах школи та інші навчальні предмети в контексті географоцентричної методичної системи навчання.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Глобалізація є сучасною тенденцією розвитку світу, що виникла внаслідок закономірних інтеграційних процесів у 90-х роках ХХ століття. Актуальність цього питання засвідчують численні праці науковців і практиків, присвячені розгляду його особливостей.

У своїх дослідженнях географічний аспект глобалізації розглядали В. Безуглий, О. Бейдик, В. Вовк, Т. Гільберт, С. Кобернік, Р. Коваленко, О. Кузьминська, О. Любіцева, О. Надтока, Т. Назаренко, Л. Паламарчук, О. Стадник, О. Станева, О. Топузов, В. Юрківський, О. Яковчук, Б. Яценко та інші. Екологічний напрям глобалізації представлено в доробках І. Вітенко, С. Малимона, Г. Пустовіта, Л. Царика, П. Царика та інших. Процесам економічної глобалізації присвячено праці Н. Біленької, К. Іванової, Д. Лук'яненка, С. Масленнікова, О. Побережця, В. Чепіноги тощо.

Мета статті – розглянути вивчення наскрізних тем на прикладі глобалізації у процесі навчання географії учнів старших класів на профільному рівні в контексті педагогічних умов його реалізації.

Виклад основного матеріалу. Тлумачення терміна «глобалізація» ґрунтується на його перекладі з англійської «globalization» – процеси, які відбуваються в масштабах усієї планети. У географії під глобалізацією розуміють процес всесвітньої економічної, політичної, культурної інтеграції та уніфікації, тобто це взаємопов'язані та взаємозалежні процеси певної системи [1].

З економічного погляду, Дж. Ю. Стігліц трактує глобалізацію як «... тісну інтеграцію країн і народів світу, що спричинена значним скороченням витрат на перевезення та зв'язок, усунення штучних бар'єрів на шляху переміщення з країни в країну товарів, послуг, капіталу, знань і (меншою мірою) людей» [5, с. 131].

Аналіз різноманітних літературних джерел дає змогу зробити умовивід, що зазвичай до основних ознак процесу глобалізації відносять: становлення єдиного світового виробництва на основі діяльності транснаціональних корпорацій (ТНК); посилення інтеграційних процесів (відкритість і взаємозалежність економік країн світу); формування глобальних ринків робочої сили; розширення світового фінансового ринку (рух капіталу, інвестицій); формування загальнопланетного інформаційно-комунікаційного простору (глобальна мережа Інтернет); уніфікація ведення бізнесу, формування нової системи глобального управління (діяльність міжнародних організацій); установа світових цін, залежність економік країн від коливань курсу національних валют, вартості бареля нафти; культурне зближення народів (єдина система цінностей, стандартів життя, уподобань тощо); порушення екологічної рівноваги екосистеми (загострення глобальних проблем) тощо.

Ураховуючи важливість означеного питання на сучасному етапі розвитку суспільства та з огляду на наявність відповідних тем у навчальних планах, програмах курсів «Географія: регіони та країни» (10-й клас) [3], «Географічний простір Землі» (11-й клас) [3], актуальності набуває вивчення процесу глобалізації випускниками старшої школи загалом та в процесі вивчення географії на профільному рівні зокрема за допомогою використання інтегрованого підходу до навчання, що насамперед дає змогу розглянути цю тему на уроці географії з погляду економіки, екології, туризму тощо, а також під час опанування навчальних тем з інших предметів географо-орієнтованого змісту.

Так, економічним блоком такого інтегрованого уроку географії буде слугувати інформація про міжнародний географічний поділ праці (МГПП) або транснаціональні корпорації (ТНК) – компанії, діяльність яких набуває все більших масштабів. Вони були створені в одній із країн, а нині мають свої представництва в усьому світі, розширюють ринки збуту своєї продукції, економлячи при цьому на ресурсах і перевезеннях, а також популяризуючи власні стандарти якості товарів чи послуг. Наведемо приклади країн світу із найбільшою кількістю ТНК: США («General Electric», «IBM», «General Motors», «Ford», «Apple», «Microsoft»), Японія («Honda», «Toyota», «Nissan», «Hitachi», «Sony», «Toshiba»), Німеччина («BMW», «Volkswagen», «Siemens», «Robert Bosch»), Франція («Peugeot», «Renault»), Велика Британія («British Petroleum»), Китай («Sinopec», «China National Petroleum»), Південна Корея («Hyundai», «LG», «Samsung Electronics»).

Прикладом наявних у світі глобалізаційних процесів є також міжнародний туризм (МТ), який стає не лише популярним видом відпочинку,

але й провідною експортною галуззю економіки світу. Така інформація буде досить пізнавальною старшокласникам у процесі навчання географії на профільному рівні, при цьому слід акцентувати увагу на тому, що для деяких країн світу МТ став основною статтею доходів, конкуруючи іноді навіть зі статтею доходів від продажу нафти. Цікавими для учнів будуть факти зі світової статистики, зокрема про те, що найбільш відвідуваними (з погляду туризму) вважаються європейські країни – Франція, Італія, Іспанія, Велика Британія, Греція, Швейцарія, Австрія, Нідерланди та ін., а найбільш прибутковими (за статтею від туристичної галузі) – США.

Висновком до вказаного фактажу може бути умовивід про те, що туризм сприяє не лише економічній глобалізації, а й культурній, соціальній, екологічній, адже його діяльність спрямована на взаємопорозуміння між людьми різних країн світу, етностів і народностей. Як зауважили фахівці з методики навчання географії С. Кобернік та Р. Коваленко: «... фактично виникла «світова фабрика», пов'язана товарними потоками та глобальними інформаційними системами» [2, с. 274]. Як наслідок такої взаємозалежності – жодна національна система не може існувати ізольовано і бути нестійкою до кризових потрясінь (наприклад, економічна чи екологічна криза в одній із високорозвинутих країн призводить до негативних наслідків у більшості країн світу та становить таким чином глобальну загрозу).

Процес глобалізації містить у собі чимало протиріч, тому є предметом постійних дискусій глобалістів та антиглобалістів. На нашу думку, ґрунтовне вивчення означеної теми є одним із прикладних аспектів використання методики навчання географії на профільному рівні учнів старших класів школи в контексті комплексного, компетентнісного та інтегрованого підходів. Застосування інноваційних та інтерактивних технологій навчання разом з інтегрованим підходом до вивчення навчального матеріалу з географії дозволить залучити старшокласників до висловлення власних суджень на користь глобалістів чи антиглобалістів. У зв'язку з цим доцільно буде зацентувати увагу учнів на тому, що сучасна економіка України є складовою єдиного світового простору, охопленого процесом глобалізації, основними перевагами України в якому є: поглиблення МГПП та розширення взаємовигідної міжнародної торгівлі; підвищення ефективності використання факторів виробництва та зниження витрат виробництва завдяки впровадженню безвідходних і ресурсозберігаючих технологій; поширення нових ІКТ і пов'язаних із ними переваг; збільшення потоків прямих іноземних інвестицій; формування відкритої економічної системи; активізація участі в роботі міжнародних організацій та інтеграційних об'єднань.

Опрацювавши навчальний матеріал глобалізаційного змісту на профільному рівні, випускники старшої школи за допомогою обізнаного педагога зможуть зробити висновок про те, що в сучасному світі процеси глобалізації є досить складними, неоднозначними, суперечливими й охоплюють не лише всі країни світу, але й усі сфери діяльності людини. Водночас при цьому вони мають такі позитивні риси: поширення високоефективних, інноваційних, екологічно чистих технологій; підвищення мобільності трудових ресурсів, капіталу; розвиток ІКТ; розширення можливостей світових туристичних подорожей; покращення

загального добробуту населення тощо.

Зазначене вище є практичним аспектом використання методики навчання географії на профільному рівні учнів старших класів нової української школи та прикладом компонування тематичного матеріалу на уроках географії за допомогою інтеграції змісту споріднених навчальних предметів, що допомагає сформуванню цілісної світоглядної позиції свідомого громадянина держави в комплексному (географія, економіка, екологія, туризм тощо) світобаченні та сприяє вивченню змісту географії на профільному рівні.

Висновки. Реалізація цілей навчання географії на профільному рівні у школі обумовлює необхідність дотримання концептуальних підходів до формування географічних знань.

Педагогічними умовами впровадження у шкільну практику профільного навчання є: розробка технологій залучення вчителів до процесу реформування освітнього середовища в умовах профільної школи; збільшення кількості досліджень, присвячених вивченню досвіду організації й розвитку системи підвищення кваліфікації вчителів географії для профільної школи; навчання вчителів географії в системі післядипломної освіти засобами розвитку професійної компетентності вчителя та збагачення системи предметно-методичних знань сучасними підходами до організації процесу навчання географії на профільному рівні; урахування передового педагогічного досвіду створення науково-методичного забезпечення процесу навчання географії на профільному рівні в школі; використання в практиці роботи географоцентричної методичної системи навчання.

Отже, **перспективами подальших наукових розвідок** є експериментальне підтвердження дієвості запропонованих педагогічних умов навчання географії учнів старших класів на профільному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Академічний тлумачний словник української мови : [у 20 т.] / [гол. ред. В. М. Русанівський]. – К. : Наукова думка, 2010. – 1000 с.
2. Кобернік С. Г. Географія: довідник для абітурієнтів та школярів загальноосвіт. навч. закл. : [навч. посіб.] / С. Г. Кобернік, Р. Р. Коваленко ; [за ред. С. Г. Коберніка]. – К. : Літера ЛТД, 2013. – 656 с.
3. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/serpnevi-pedagogichni-konferencziyi-2016.html>.
4. Наказ Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407 «Про затвердження навчальної програми «Географія. 10–11 класи: профільний рівень»» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html>.
5. Стігліц Дж. Ю. Глобалізація та її тягар / Дж. Ю. Стігліц ; [пер. з англ. А. Іщенко]. – К. : ВД «КМ Академія», 2003. – 252 с.

Дата надходження до редакції: 04.08.2018 р.